

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

з навчальної дисципліни

«НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА»

(для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання зі спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій)

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2023

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Науково-педагогічна практика» (для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання зі спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад. : М. А. Кухар, К. О. Метешкін. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. – 74 с.

Укладачі: канд. техн. наук, ст. викл. М. А. Кухар,
д-р техн. наук, проф. К. О. Метешкін

Рецензент

М. О. Пілічева, кандидат технічних наук, доцент кафедри земельного адміністрування та геоінформаційних систем Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Рекомендовано кафедрою земельного адміністрування та геоінформаційних систем, протокол № 1 від 05.09.2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ.....	6
1.1 Структура педагогічної практики.....	6
1.2 Зміст педагогічної практики.....	7
2 ТЕОРЕТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ.....	10
2.1 Навчально-виховна діяльність у закладах вищої освіти.....	10
2.2 Методична діяльність у закладах вищої освіти.....	40
2.3 Науково-дослідна діяльність у закладах вищої освіти.....	46
3 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗВІТУ З ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ	54
3.1 Загальні вимоги до звіту	54
3.2 Структура звіту	54
4 ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗВІТУ З ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ	55
4.1 Титульний аркуш	55
4.2 Зміст	55
4.3 Оформлення умовних позначень	55
4.4 Вступ	56
4.5 Розділи роботи	56
4.6 Висновки	57
4.7 Список джерел	57
4.8 Формування додатків	58
5 ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТУ З ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ.....	59
5.1 Загальні вимоги	59
5.2 Список умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів.....	60
5.3 Нумерація сторінок	60
5.4 Нумерація розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів	61
5.5 Рисунки	61

5.6 Таблиці	62
5.7 Переліки	63
5.8 Формули та рівняння	64
5.9 Посилання.....	65
5.10 Оформлення додатків	65
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТОК А	68

ВСТУП

Мета науково-педагогічної практики – розвиток дослідницьких, методологічних, аналітичних, світоглядних та комунікативних компетентностей у аспірантів відповідно до фахової частини предметної галузі спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій; формування позитивної мотивації до педагогічної діяльності та професійних компетентностей щодо проєктування методичних комплексів дисциплін відповідного профілю підготовки з використанням інноваційних освітніх технологій та набуття навичок креативного мислення до науково-педагогічних та дослідницьких завдань.

Програма педагогічної практики здобувачів третього освітньо-наукового рівня підготовки доктора філософії (Phd) зі спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій визначає зміст і організаційно-методичні засади проходження педагогічної практики аспірантами.

Педагогічна практика в системі вищої освіти на третьому освітньо-науковому рівні є одним з етапів професійної підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (далі – аспіранти) до науково-педагогічної діяльності, який має за мету сформувати професійно-педагогічні компетентності щодо здійснення освітнього процесу в закладах вищої освіти.

1 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ

1.1 Структура педагогічної практики

На **початковому** етапі практикант має:

- з'ясувати функції, мету, завдання практики;
- скласти індивідуальний план проходження практики;
- ознайомитися з організаційною, навчально-методичною, нормативно-правовою базою, що регламентує організацію освітнього процесу в університеті;
- відвідати заняття провідних викладачів випускової кафедри, наукового керівника та викладачів інституту.

На **основному** етапі практики аспірант має:

- укласти розгорнуті плани-конспекти занять, обговорити їх з керівником практики від кафедри;
- підготувати необхідні методичні та дидактичні матеріали, технології для проведення занять;
- провести на належному науково-методичному рівні заняття відповідно до індивідуального плану під керівництвом наукового керівника або керівника практики від випускової кафедри.

На **заключному** етапі аспірант має:

- внести пропозиції з розвитку науково-дослідної та педагогічної діяльності кафедри, відобразивши їх у звіті;
- підготувати звітні матеріали за підсумками проходження практики і надати керівнику практики з метою перевірки та оцінювання;
- прозвітувати про проходження педагогічної практики на засіданні випускової кафедри.

Керівництво педагогічною практикою, науково-методичне консультування та контроль за проходженням практики аспіранта здійснює керівник практики від кафедри, який має:

- добирати тематику занять та академічні групи для проведення

педагогічної практики;

- надати методичну допомогу практиканту у плануванні та організації навчальної взаємодії;

- контролювати роботу аспіранта, відвідувати його заняття та інші види роботи із добувачами, здійснювати заходи щодо усунення недоліків в організації практики;

- оцінювати роботу аспіранта і готувати відгук про його роботу під час проходження практики.

1.2 Зміст педагогічної практики

Зміст педагогічної практики аспірантів узгоджений із напрямками діяльності науково-педагогічних працівників: навчальною, методичною, науковою і організаційною.

Навчальна робота аспірантів містить:

- підготовку та проведення на належному рівні лекцій у присутності керівника практики;

- підготовку та проведення на належному рівні практичних занять у присутності керівника практики;

- підбір і використання сучасних наочних матеріалів у процесі проведення занять (презентації, відеофільми, віртуальні екскурсії тощо);

- розробку і використання на заняттях інтерактивних форм роботи зі студентами, інших технологій навчання.

Методична робота аспірантів містить:

- ознайомлення з організацією навчальної та методичної роботи кафедри;

- ознайомлення з освітньою програмою та робочим навчальним планом спеціальності;

- ознайомлення з навчально-методичним комплексом дисципліни (навчальна програма дисципліни, робоча програма навчальної дисципліни, теми і плани лекцій, практичних занять, завдання для самостійної роботи, засоби

контролю знань (для поточного і підсумкового контролів);

– ознайомлення з матеріалами методичного забезпечення вивчення навчальної дисципліни (підручники, навчальні посібники, тексти лекцій, методичні матеріали до практичних занять, самостійної роботи);

– ознайомлення з тематикою курсових та кваліфікаційних робіт, методичними матеріалами до їх виконання і захисту;

– відвідування занять (лекцій, практичних занять) провідних фахівців кафедри, інших аспірантів та їх педагогічний аналіз;

– підбір і підготовку наочного матеріалу;

– розробку завдань для поточного контролю знань студентів (тестів, запитань з повною відповіддю тощо);

– участь у методичній роботі кафедри.

Науково-педагогічна робота аспірантів містить такі види діяльності (вибір узгоджується з керівником практики):

– участь у роботі кафедри;

– участь у проведенні наукових семінарів, конференцій кафедри, інституту, університету;

– участь у залученні здобувачів до наукової роботи;

– проведення моніторингового дослідження освітньої тематики.

Організаційна робота аспірантів містить (один захід за вибором аспіранта):

– знайомство з системою виховної роботи університету і інституту;

– знайомство з системою електронного навчання. Аналіз (розробка) лекції за темою дисертаційного дослідження;

– підготовку і проведення профорієнтаційного заходу згідно з планом роботи випускової кафедри (факультету).

Законодавчі і нормативні документи:

1. Закон України редакція від 01.01.2023 «Про освіту».

2. Закон України редакція від 31.03.2023 «Про вищу освіту».

3. Наказ МОН України від 16 липня 2018 р. № 776 «Про затвердження

Концепції розвитку педагогічної освіти:».

4. Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти».

5. Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344 «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року».

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)».

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти».

2 ТЕОРЕТИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

2.1 Навчально-виховна діяльність у закладах вищої освіти

У дидактиці метод навчання – певний спосіб цілеспрямованої реалізації процесу навчання, досягнення поставленої мети. Складовою частиною є методичний прийом (певний крок, окрема дія). Окремі прийоми можуть входити до складу різних методів.

Методи класифікують за різними ознаками. Частіше за все методи розділяють на дві групи: репродуктивні та продуктивні. Репродуктивні методи можуть бути інформаційно-рецептивними та інструктивно-репродуктивними.

Мета педагога, що застосовує інформаційно-рецептивні методи – сформулювати певне коло уявлень про світ, при цьому його діяльність полягає в організації сприйняття готової інформації відповідно до провідних принципів доступності, наочності, систематичності й послідовності. Засоби, необхідні для цієї діяльності, містять макети, моделі, плакати, схеми, таблиці, підручники, кінофільми, діафільми, реальні об'єкти тощо. Мета здобувачів – первинне засвоєння знань; їх діяльність передбачає сприйняття, усвідомлення й запам'ятовування сприйнятого. Як засоби можуть виступати лекційні записи, конспекти, тези, підручники, навчальні посібники тощо. Мета педагога, який використовує інформаційно-рецептивні методи, полягає в формуванні певного кола уявлень про світ, при цьому його діяльність спрямована на організацію сприйняття готової інформації відповідно до провідних принципів доступності, наочності, систематичності та послідовності. Засоби, необхідні для цієї діяльності, містять макети, моделі, плакати, схеми, таблиці, підручники, кінофільми, діафільми, реальні об'єкти тощо. У рамках інструктивно-репродуктивних методів метою викладача є формування умінь і навичок, спрямованість їх на способи діяльності репродуктивного характеру. Навчальна діяльність викладача полягає в інструктуванні здобувача про способи будь-якої діяльності. Мета здобувача – навчитися виконувати певний вид діяльності,

попередньо опанувавши окремі дії й операції. Пізнавальна діяльність здобувачів полягає у виконанні прикладів дій, операцій певного виду. Засобами тут виступають різні завдання на відтворення, тобто вправи.

Вправа – метод організації діяльності, суть якого зводиться до багаторазового повторення будь-яких дій, з метою формування або вдосконалювання певного вміння або навички. Розрізняють такі види вправ: колективні й індивідуальні, усні й письмові, вправи за зразком і вправи, що варіюються. Методичні дії під час організації вправ можна звести до таких прийомів:

- організація мотивації (для чого необхідно ця дія або операція);
- актуалізація теоретичних положень, інструктування й показ зразка дії (як треба правильно виконувати вправу);
- коментоване виконання дії (демонстрація осмислення);
- самостійне виконання дії й співвіднесення результату зі зразком або теоретичними положеннями (реалізація самоконтролю).

Зміни особистості полягають у її готовності до діяльності. Отже, провідною, домінуючою функцією репродуктивних методів є навчальна функція, у той час як розвивальна та виховна функції мають опосередкований характер

Під час використання продуктивних методів змінюється мета педагога та здобувача. Педагог ставить своєю метою активне формування пізнавальних вмінь, професійного інтересу та світогляду, досвіду творчої діяльності, які забезпечують успішну професіоналізацію й соціалізацію здобувачів. Відомо, що досвід творчої діяльності засвоюється тільки в ході та в результаті вирішення проблем і проблемних завдань, тому діяльність викладача полягає в організації проблемних ситуацій, що містять усвідомлення протиріч, сприйняття їх як труднощів, бажання та здатності вирішити їх, розвиток діяльності з пошуку рішення. Засобами, що допомагають викладачеві ефективно організувати цей метод навчання, можуть бути проблемні питання, проблемні тексти, додаткова література, що відбиває ряд точок зору на проблему, парадокси, звертання до реального життя й співвіднесення його з науковими фактами, суперечні нові

факти та їх пояснення тощо. Метою здобувача є активне творче пізнання, механізм якого відповідає науковому дослідженню (проблема, гіпотеза, докази, висновки). Досвід творчої діяльності, засвоєний особистістю, готує її до участі у творчій професійній діяльності. Провідною функцією продуктивних методів навчання є розвивальна функція.

У педагогіці розроблені також інші види класифікацій методів навчання. За джерелом знань виокремлюють словесні методи, робота з книгою, наочні (спостереження, ілюстрація, демонстрація, відео), практичні (усні, письмові, тренувальні, контрольні, технічні вправи; графічна, лабораторна, практична робота).

За логікою пізнання методи можна поділити на аналітичні, індуктивні, дедуктивні, метод аналогій, метод вивідних знань.

За дидактичною метою виокремлюють методи формування нових знань (розповідь, лекція, бесіда, метод ілюстрації і демонстрації), методи закріплення навчального матеріалу (бесіда, робота з підручником), методи використання знань й формування умінь і навичок (вправи, лабораторні заняття), методи перевірки й оцінки знань, умінь, навичок (спостереження, усне опитування, контрольні роботи, програмований контроль, перевірка домашніх завдань).

За особливостями організації пізнавальної діяльності здобувачів виокремлюють методи роботи під керівництвом і в присутності педагога, методи самостійної роботи за опосередкованого керівництва з боку викладача, самостійна робота без керівництва з боку викладача.

В методах навчання можна виокремити три великі групи:

– методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності (завдяки ним забезпечуються найважливіші функції регулювання навчальної діяльності, її пізнавальної, вольової та емоційної активізації). Це методи формування інтересу до навчання і методи розвитку відповідальності в навчанні;

– методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (завдяки цим методам забезпечується процес засвоєння особою навчальної інформації);

– методи контролю і самоконтролю ефективності навчально-пізнавальної діяльності (завдяки ним, викладачі та здобувачі здійснюють функції контролю і самоконтролю в ході навчання). У цій групі виокремлені методи усного, письмового і лабораторно-практичного контролю і самоконтролю.

Кожна з трьох груп методів містить взаємодію викладача та здобувача.

Зі зростанням активності і самостійності здобувачів виокремлюють п'ять методів навчання:

– пояснювально-ілюстративний метод. Здобувачі отримують знання на лекції з підручників або методичної літератури через екранний посібник у «готовому» вигляді. Сприймаючи і осмислюючи факти, оцінки, висновки, вони залишаються в межах репродуктивного (відтворювального) мислення. Цей метод широко вживається у ЗВО для передання великої кількості інформації;

– репродуктивний метод. До нього належить вживання вивченого на основі правила або зразка. Діяльність здобувачів носить алгоритмічний характер, тобто виконується за інструкцією, розпорядженням, правилами в аналогічних, схожих з показаним зразком, ситуаціях;

– метод проблемного викладу. Перш, ніж викладати матеріал, викладач ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доказів, порівнюючи точки зору, різні підходи, показує спосіб розв'язання поставленої задачі. Здобувачі як би стають свідками і співучасниками наукового пошуку;

– частково-пошуковий або евристичний метод. Він полягає в організації активного пошуку вирішення висунутих в навчанні (або самостійно сформульованих) пізнавальних завдань під керівництвом педагога або на основі евристичних програм і вказівок. Процес мислення набуває продуктивного характеру, але водночас поетапно спрямовується і контролюється педагогом або самими здобувачами на основі роботи над програмами (у тому числі і комп'ютерними) і навчальними посібниками. Один з різновидів цього методу – евристична бесіда – спосіб активізації мислення, збудження інтересу до пізнання на семінарах і колоквиумах;

– дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, постановки проблем і завдань і короткого усного або письмового інструктажу здобувачі самостійно вивчають літературу, ведуть спостереження, виміри і виконують інші дії пошукового характеру. Ініціатива, самостійність, творчий пошук виявляються в дослідницькій діяльності якнайповніше. Методи навчальної роботи поступово переростають в методи наукового дослідження.

Виходячи з того, що методи виступають як способи організації впорядкованої навчальної діяльності з досягнення дидактичних цілей, методи навчання поділяють на такі групи: методи формування знань, методи формування видів і способів діяльності, методи контролю сформованості знань, видів і способів діяльності. Для здобувачів це, відповідно, методи навчання або методи придбання знань, методи опанування способів діяльності і їх вдосконалення, методи самоконтролю і самокорекції.

Також виокремлюють пов'язані методи викладання та відповідні до них методи навчання (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Пов'язані методи викладання та відповідні до них методи навчання

Методи викладання	Методи навчання
1	2
Доповідний: пред'явлення навчального матеріалу в готовому вигляді, контроль за виконанням засвоєних знань, оцінка якості виконання	Виконавчий: спостереження, сприйняття, запам'ятовування, повторення, демонстрація відтворення засвоєних знань
Пояснювальний: пред'явлення навчального матеріалу в готовому вигляді з посиленням прийомів виокремлення істотних ознак, порівняння, зіставлення, аналізом причин і наслідків, з поясненням дій, оцінка якості відтворення навчального матеріалу і вказаних прийомів	Репродуктивний (відтворюючий): сприйняття пояснення, використання прийомів розумового зіставлення фактів з раніше засвоєними знаннями, аналіз і узагальнення, демонстрація відтворення засвоєних знань з їх аналізом і поясненням

Продовження таблиці 2.1

1	2
<p>Стимулюючий; передача інформації з використанням прийомів постановки і пояснення пізнавальних завдань і навчальних завдань проблемного характеру, оцінка участі та активності під час колективного вирішення навчальних проблем</p>	<p>Частково-пошуковий: сприйняття і аналіз пізнавальних завдань і завдань, активна участь в аналізі проблемної ситуації, постановці проблеми і пошуку способів її рішення</p>
<p>Спонукальний: інформація пред'являється в проблемних питаннях, пізнавальних завданнях, навчальних завданнях, фактах і наочному матеріалі, в оцінці пошукової діяльності, коли вчать на етапах постановки проблеми, висунення припущень, обґрунтування гіпотез, їх доказ і перевірка рішення</p>	<p>Пошуковий: осмислення і усвідомлення проблемної ситуації, прийняття завдання, висунення і обґрунтування гіпотез, вибір способу їх доказу, демонстрація процесу і результату дозволу проблемних питань і вирішення проблемних завдань</p>
<p>Інструктивний: інструктаж про цілі, завдання і способи виконання майбутньої роботи, показ зразка практичної дії, контроль виконання практичних дій здобувачів і їх результати</p>	<p>Практичний: сприйняття і усвідомлення інструкції, виконання практичних дій, демонстрація практичного результату</p>

Кожен з методів має свої переваги та недоліки, й тому успішність навчання залежить від правильного вибору та поєднання різноманітних методів навчання залежно від особливостей змісту, мети, особливостей колективу й кожного здобувача.

Пояснювально-ілюстративний та репродуктивний методи економлять час, забезпечують системність та логічність викладу, сприяють міцності знань за умови багаторазового повторення. Але водночас має місце пасивність здобувачів, не враховується їх індивідуальність, формується догматичність поглядів.

Проблемний виклад сприяє засвоєнню алгоритмів розмірковування, стає першим кроком від виконавчої до творчої діяльності. Водночас здобувачі не стають учасниками розумової діяльності, а лише спостерігають її.

Частково-пошуковий та дослідницький методи забезпечують творче та усвідомлене засвоєння знань, вміння їх використовувати, розвивають творчі та пізнавальні здібності. Водночас мають місце значні витрати часу та енергії викладача та здобувачів. Використання цих методів вимагає високої кваліфікації та особистих якостей викладача.

Велике значення для реалізації методів навчання має правильне обрання методів викладання навчального матеріалу, що обумовлює досягнення мети та реалізацію відповідних методів навчання.

Монологічне викладання пов'язане з системою правил і розпоряджень з підготовки викладача, усному викладу і поясненню з метою передачі здобувачам готових висновків науки і формування у них знань. Застосовується під час великого обсягу порівняно нескладного матеріалу, у разі низького рівня навченості здобувачів, дефіциті навчального часу. Форми навчання: розповідь, лекція.

Правила використання методу:

- визначення об'єму і послідовності викладу навчального матеріалу на занятті;
- побудова навчального процесу на основі доповідного і пояснювального методів викладання та репродуктивного методу навчання;
- контроль і оцінювання проводити за діями, що визначають обсяг засвоєних знань, якість відтворення матеріалу та його вживання у вправах.

Показовий метод викладання являє собою систему правил і розпоряджень щодо підготовки викладача до викладу навчального матеріалу викладачем з демонстрацією логіки наукового пошуку, відкриття нового факту, виникнення нового поняття, закону, тенденції. Дозволяє розкрити здобувачам дорогу розвитку знань, формувати у них прийоми розумової діяльності, поняття про технічну творчість. Форми навчання: розповідь, лекція, лабораторні роботи. Метод застосовується за наявності навчального матеріалу про історію вирішення наукової проблеми, про методи її рішення.

Правила використання методу:

- обрання фактів з історії науки і техніки, визначення об'єму навчального

матеріалу;

– побудова навчального процесу на основі поєднання пояснювального і стимулюючого методів викладання і репродуктивного, інколи – частково-пошукового методів навчання;

– пояснення природи основних понять, показ способів постановки наукових проблем та їх вирішення вченими в історії наук;

– демонстрація пошуку ученими шляхів створення і вдосконалення техніки, технології виробництва й інструменту;

– контроль – аналогічно попередньому методу.

Діалогічний метод пов'язаний з системою підготовки навчального матеріалу у вигляді діалогових конструкцій і його викладом у формі пізнавальної бесіди з метою розкриття змісту та сутності нових понять, проблемних ситуацій, спонуканням здобувачів до участі в постановці проблем і пошуку способів їх розв'язання. Форма навчання: бесіда (пізнавальна і евристична) з вказівками і підказками викладача, що дають можливість управляти ходом засвоєння здобувачами нових знань в умовах проблемної ситуації. Застосовується на лекціях, семінарах за наявності навчального матеріалу, що має проблемний характер і доступний для проблемного викладу у формі бесіди.

Правила використання методу:

– визначення об'єму навчального матеріалу і можливості створення проблемних ситуацій, постановки навчальних проблем і побудови діалогових конструкцій;

– побудова навчального процесу на основі поєднання правил пояснювального і стимулюючого методів викладання, з залученням здобувачів в ході бесіди до участі в аналізі інформації, формулюванні проблеми, висуненні припущень, обґрунтуванні гіпотез і їх доказу. Водночас суть нових понять пояснюється, як правило, викладачем;

– проведення контролю та оцінювання як за якістю виконання, так і за рівнем активності здобувачів у вирішенні навчальних проблем.

Евристичний метод це – система підготовки навчального матеріалу у

питально-відповідній формі у поєднанні з проблемними пізнавальними завданнями. Метод є дидактичним інструментом спонуки здобувачів до самостійної пошукової діяльності під час розв'язання навчальних проблем, навчання їх прийомам активного мовного спілкування, постановки навчальних проблем, висування й обґрунтування гіпотез, їх доведення або спростування.

Метод застосовується за наявності нового матеріалу, що має проблемний характер за достатньої навченості здобувачів прийомам самостійної пошукової діяльності та їхнього інтересу до теми.

Правила використання методу:

- зміст навчального матеріалу необхідно формулювати у вигляді проблемних питань і пізнавальних завдань;

- новий матеріал слід поєднувати з правилами стимулюючого і спонукального методів викладання, частково-пошукового і пошукового методів навчання, домагаючись отримання частини нових знань здобувачами під час дискусії;

- оцінка ставиться за участь у бесіді або дискусії, розв'язання задач (здебільшого за вміння висувати припущення та обґрунтовувати гіпотези, доводити або спростовувати їх).

Дослідницький метод вимагає системи підготовки навчального матеріалу у формі розпоряджень щодо його освоєння, підготовки навчального матеріалу у формі проблемних завдань практичного і теоретичного характеру та організації творчої самостійної роботи здобувачів з метою засвоєння ними нових понять і способів інтелектуальних і практичних дій. Метод дозволяє ефективно формувати у здобувачів прийоми розумової діяльності і розвивати їх творчу активність.

Метод застосовується у разі сформованості пізнавальної самостійності здобувачів, наявності значного часу на самостійну навчальну роботу поза рамками заняття.

Правила використання методу:

- формулювання вмісту навчального матеріалу у вигляді проблемних

завдань, що вимагають дослідницької роботи студентів;

– на основі врахування рівня складності навчального матеріалу та рівня навченості здобувачів, вживати поєднання спонукального методу викладання з елементами інструктивного методу, здобувачі водночас працюють пошуковим методом навчання з елементами практичного;

– контроль і оцінювання проводяться в міру раціональності способу виконання самостійної роботи, уміння ставити й розв'язувати навчальні проблеми, викладати результати та доводити свої висновки.

Завдання

Наведіть приклад використання різних методів викладання навчального матеріалу з навчальної дисципліни.

Особливе місце в педагогічній практиці мають методи контролю досягнень здобувачів.

Методи контролю – це способи, за допомогою яких забезпечується зворотній зв'язок між здобувачем і викладачем у навчальному процесі. Серед них можна виокремити:

– спостереження за навчальною роботою студентів. Враховуються увага, старанність здобувача, його реакція на запитання викладача, відповіді здобувачів, бажання взяти участь у роботі щодо доповнення, рецензування відповідей однокурсників, характер запитань викладачу, товаришам, загальний інтерес до пізнавальної діяльності, участь у підготовці дослідів, наочних посібників, систематичність виконання домашніх завдань;

– усне опитування. Воно може бути індивідуальним і фронтальним. Під час індивідуального опитування викладач формулює питання, а потім вислуховує відповідь окремого здобувача. Здобувач відповідає у формі розповіді, повідомляє про виконаний дослід, доповідає про спостереження. Для активізації пізнавальної діяльності здобувача водночас можна практикувати рецензування відповіді, яке оцінюється педагогом як і відповідь здобувача на запитання, організацію взаємоперевірки. Взаємоконтроль сприяє тому, що вимоги до знань, які висуває викладач, стають вимогами самих здобувачів. Це розвиває критичність думки,

підвищує інтерес до перевірки, розвиває певні уміння (аналізувати відповідь, оцінювати її, вміти формулювати питання);

- групове опитування проводиться з метою повторення і закріплення матеріалу після вивчення розділу програми;

- комбіноване опитування, під час якого викладач одночасно запрошує для відповіді одразу кількох здобувачів. Один з них відповідає усно, один-два готуються для відповіді біля дошки (робота за картками, складання плану відповіді), три-чотири особи працюють за картками на місцях. З рештою зі здобувачами проводиться інший вид роботи або подібний тому, що роблять біля дошки, але на іншому матеріалі. Перевага цього виду опитування в тому, що він дозволяє охопити контролем велику кількість здобувачів;

- письмовий контроль: відповіді на запитання, розв'язання задач, виконання вправ, лабораторних і графічних робіт (таблиць, схем, графіків), написання рефератів, аналіз проведеної графічної роботи тощо. Цікава форма письмового контролю – рецензування робіт однокурсників;

- тестовий контроль. Тест у вузькому значенні розуміється як короткочасний, технічно просто поставлений експеримент, комплекс завдань, що відповідають змісту навчання і забезпечують виявлення ступеня оволодіння навчальним матеріалом. Тест у педагогіці означає стандартизовані завдання, що вимагають або короткої відповіді або вибори вірного варіанту відповіді.

У педагогічній теорії і практиці прийнято розрізняти дві групи тестів: тести досягнень, успішності засвоєння знань і тести інтелекту. Тести, що застосовуються в навчальному процесі, мають закриті і відкриті форми.

У закритій формі тестів завдання містить основну частину і відповідь, сформульовану викладачем. Завдання містить 2–3 правильні відповіді. Щоб ця форма була технологічною і дозволяла виявляти певний обсяг знань, вона має відповідати таким вимогам:

- мати стандартну конструкцію. дотримуватися повної ясності тексту, бути граматично стислою;

- мати просту стилістичну конструкцію, вміщувати у завданні більше слів

ніж у відповіді;

- залучати вербальні асоціації, які сприяють вибору правильної відповіді;
- вилучати зайві слова на малюнках;
- мати лише одну максимально вірну відповідь. Відкрита форма тестів

дозволяє здобувачу самому сформулювати відповідь словесно чи графічно. Ці тести використовуються переважно для поточного контролю;

- програмований контроль, під час якого використовуються перфокарти, сигнальні картки, посібники з друкованою основою, машини-контролери, комп'ютери;

- практичний контроль дозволяє впевнитися в тому, наскільки здобувач опанував знаннями і вміннями, як він використовує одержані знання в практичній роботі (проведення дослідів, робота в майстернях, розв'язання економічних задач);

- взаємоконтроль забезпечує внутрішній зворотній зв'язок: одержання здобувачами інформації про свої навчальні досягнення, про труднощі, які виникли. Значення самоконтролю у тому, що він може стимулювати навчання, формувати критичність думки.

Завдання

Сформулюйте ваше відношення до тестового контролю. В яких випадках і формах занять ви вважаєте доцільним його використання?

Для фіксації результатів контролю проводиться їх оцінювання відміткою. Відмітка – числовий аналог оцінки. Відмітка визначається на основі використання критеріїв, тобто положень, урахування яких є обов'язковим під час виставлення оцінки (характер засвоєння, якість знання, ступінь оволодіння засобами діяльності і досвідом творчої діяльності, якість виконання). В якості таких критеріїв можуть виступати норми оцінок, тобто опис умов, на які викладач повинен спиратися, коли виставляє оцінку. Сама оцінка може визначатися, виходячи з різних типів шкал: наприклад, чотирьохбальна, дванадцятибальна.

Навчальні досягнення здобувача можна визначити за рівнями:

1. Низький рівень – здобувач відтворює незначну частину матеріалу, має

нечіткі уявлення про об'єкт вивчення, виявляє здатність елементарно викласти думку.

2. Середній рівень – здобувач виявляє знання й розуміння основних положень навчального матеріалу. Здатний з неточностями дати визначення понять, сформулювати правило. Відповіді правильні, але недостатньо осмислені. За допомогою викладача здатний аналізувати, узагальнювати, порівнювати, робити висновки, застосовувати знання під час виконання завдань за зразком.

3. Достатній рівень – здобувач знає істотні ознаки понять, явищ, зв'язки між ними, вміє пояснити основні закономірності, самостійно застосовувати знання в стандартних ситуаціях. Володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням класифікацією, порівнянням), вміє робити висновки, самостійно виправляти допущені помилки. Відповідь здобувача повна, вірна, логічна, обґрунтована, але їй бракує власних суджень. Здобувач здатний самостійно здійснювати основні види навчальної діяльності, застосовувати знання не лише у відомих, а й змінених ситуаціях.

4. Високий рівень – здобувач має системні глибокі знання в обсязі та в межах вимог навчальних програм, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях, для виконання творчих завдань уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опанований матеріал, самостійно користуватися джерелами інформації, приймати рішення, виявляти і відстоювати особисту позицію.

Навчально-виховний процес у ЗВО здійснюється у певних формах. Слово «форма» латинського походження і означає зовнішній вигляд предмета (явища), його окреслення або оболонку.

Педагогічна форма – це вид стійкої завершеної організації педагогічного процесу в єдності всіх його компонентів. У міру складнощів виокремлюють форми прості, складні і комплексні. Прості форми побудовані на мінімальній кількості методів і засобів. До них належать бесіда, екскурсія, вікторина, залік, іспит, лекція, консультація, диспут. Складні форми будуються на розвитку або поєднанні простих форм (наприклад, бесіда і опит). Комплексні форми

створюються як цілеспрямована вибірка (комплекс) простих і складних форм (День відкритих дверей; дні, присвячені вибору професії).

Форми організації навчання – це певний порядок (режим, межа), за якого відбувається освітній процес у ЗВО, зовнішнє вираження погодженої діяльності викладачів і здобувачів, який здійснюється у визначеному порядку і режимі. У різних формах реалізуються методи, принципи, зміст освіти.

У залежності від кількості і складу здобувачів навчально-пізнавальна діяльність їх реалізується у масових формах (лекція), групових (лабораторні, практикуми, семінари), індивідуальних (консультації). Водночас викладач виконує різні функції: організатора навчального процесу, джерела знань, консультанта, аналітика, управлінця, контролера тощо.

Обрання форми проведення навчального процесу суттєво пов'язане з методами навчання. Так, репродуктивні методи, такі як інформаційно-рецептивні (розповідь, пояснювально-ілюстративне викладання, образно-асоціативне викладання, демонстративний та ілюстративний методи, читання інформаційних текстів), інструктивно-репродуктивні (вправа, типова виробнича ситуація, інструктаж, репродуктивний діалог, лабораторно-практичний метод) притаманні таким формам, як пояснювально-ілюстративна лекція. Це лекція-візуалізація з використанням дослідних установок, моделей, приладів, навчальних фільмів, плакатів, схем, картин тощо; самостійна робота з підручником, самостійна практична робота, виробниче завдання, бесіда продуктивного характеру, лабораторна робота, практикум. Продуктивні методи (проблемне викладання, діалогічне викладання, персоніфіковане викладання, евристичний діалог, дослідницький метод використовуються здебільше на лекціях проблемного характеру, лекціях вдвох, лекціях-прес-конференціях, лекціях з помилками, під час проведення евристичних бесід, наданні практичних та теоретичних знань проблемного характеру, виконанні виробничих завдань проблемного характеру, проведення евристичних бесід, дискусій, виконання творчої самостійної роботи, практичних і теоретичних завдань проблемного характеру.

Засоби навчання – це матеріальні та матеріалізовані об'єкти, що

призначаються для організації та здійснення педагогічного процесу, а також використання засвоєних раніше знань і способів дій, якими володіє здобувач. До матеріальних засобів навчання належать технічні засоби навчання (комп'ютери, проєкційна апаратура тощо), лабораторне устаткування, навчальні меблі. До матеріалізованих засобів навчання належать інформаційні матеріали, такі як навчальні книги, наукова література, програмне забезпечення, наочні матеріали (плакати, макети, заставки, моделі тощо), інші дидактичні матеріали.

Окрім матеріальних і матеріалізованих до засобів навчальної діяльності належать також вербальні (мова), а також психологічні засоби, тобто ті знання, якими володіє здобувач (фонові і базові), уміння і навички виконувати операції і дії, способи розумової і практичної діяльності, якими він володіє.

Виховання в широкому суспільному значенні – це забезпечення передачі з покоління до покоління накопиченого соціально-культурного досвіду, цінностей. У широкому педагогічному значенні це – процес цілеспрямованого формування особистості в умовах спеціально організованої виховної системи, у вузькому педагогічному значенні – цілеспрямована взаємодія вихователя і вихованців, спрямована на формування певних якостей, властивостей, відносин людини.

Виховання має свої особливості. Це – процес багатофакторного впливу, довготривалий і безперервний, він характеризується варіативністю наслідків виховної діяльності. Процес виховання як систему взаємодії суб'єктів, що забезпечує розвиток особистості, формування її ставлення до дійсності (людей, до себе, сім'ї, праці, держави, природи, світу речей тощо), передбачає послідовну зміну мети, завдань, змісту, методів, форм, умов, необхідних для досягнення конкретних визначених позитивних результатів.

Давні філософи, прогресивні діячі епохи Відродження висунули ідею гармонійного розвитку особистості як загальної мети виховання. Всебічний розвиток особистості передбачає «розвиток різних, боків особистості, її фізичних і духовних сил, всіх її творчих здібностей та обдарувань».

Кожна людина має стати універсальною. Гармонійність розвитку потребує співвідносності зовнішнього та внутрішнього узгодження. Всебічний розвиток

особистості передбачає «створення для всіх без винятку людей рівних реальних умов розвитку своїх здібностей у будь-якому напрямі».

Загальна мета виховання конкретизується виховними закладами, вихователями з врахуванням національно-регіональних, статево-вікових, індивідуальних особливостей, а також «замовленнями» самої особистості – бути щасливою, розумною, здоровою, чесною та інше. У державній національній програмі «Освіта: Україна ХХІ століття» головна мета національного виховання молоді на сучасному етапі визначається як формування особистісних рис громадянина України, що містить національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культури, розвиток індивідуальних здібностей.

Тому навчання у професійній школі мусить мати не лише освітню орієнтацію, а й обов'язкову виховну спрямованість. Навчально-виховний процес покликаний формувати у здобувачів високу культуру, гуманістичний і демократичний світогляд, високі моральні якості, виховувати їх громадянами – патріотами, інтелігентами, творчими й цілеспрямованими спеціалістами.

Виховання у навчальних закладах має включати громадянське та національне виховання.

Громадянське виховання зорієнтоване на введення молоді у систему вартостей демократичного (громадянського) суспільства, передбачає підготовку до участі у розв'язанні сьогоденних і перспективних завдань держави щодо управління нею, до виконання функцій трудівника й господаря, керівника й виконавця, громадського діяча, захисника Батьківщини.

Національне виховання – це виховання молоді на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій мудрості, духовності. Воно є конкретно-історичним виявом загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання. Стрижневим завданням всієї системи виховання в Україні є виховання громадянина. Тому у ЗВО суттєвим є використання теоретичної парадигми національного виховання, через тріаду рис особистості «громадянин – патріот – гуманіст». Ідеал, мета, завдання

національного виховання – підготовка інтелектуального генофонду нації, виховання духовної еліти, примноження культурного потенціалу, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів.

Це може бути досягнуто через:

- виховання майбутніх спеціалістів авторитетними, високоосвіченими людьми, носіями високої загальної світоглядної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної культур;

- створення необхідних умов для вільного розвитку особистості здобувача, його мислення і загальної культури, шляхом залучення до різноманітних видів творчої діяльності (науково-дослідної, технічної, культурно-просвітницької, правоохоронної та інше);

- збагачення естетичного досвіду здобувачів шляхом участі їх у відродженні забутих та створенні нових національно-культурних традицій регіону, міста, вищого навчального закладу;

- формування особистого «Я» – концепції людини-творця на основі самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, моральної самодостатності;

- пропаганду здорового способу життя, запобігання вживанню здобувачами алкоголю, наркотиків, викорінення шкідливих звичок.

Особливе місце в організації виховного процесу професійної школи відводиться розв'язанню завдань професійного виховання, метою якого є формування поваги до обраної спеціальності, вироблення необхідних для неї рис, умінь і навичок, розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Результатом процесу виховання є: свідомість особистості здобувача, її емоційно-чуттєва сфера, звички поведінки.

Основні напрями (зміст) виховання, пріоритетні ідеї змісту виховання особистості визначено у державних документах з питань національної освітньої політики: ідеї свободи, рівності, національної і особистої гідності; формування працелюбності, взаємодопомоги і самодисципліни; бережливості; ставлення до

свого життя і життя інших людей як до вищої цінності та інше.

Принципи виховання це – система вимог, які визначають мету, зміст, методи і форми організації виховання.

Принцип гуманізації процесу виховання передбачає визнання цінності кожної людини як особистості, її прав на свободу, щастя, захист і охорону життя, здоров'я, створення позитивного емоційного фону, атмосфери емоційного натхнення, умов для розвитку особистості, її творчого потенціалу, схильностей, здібностей, надання їй допомоги у життєвому самовизначенні, повноцінної самореалізації. З позицій аксіологічного підходу гуманізм як виявлення людяності містить такі цінності, як гідність, доброта, духовна культура, чесність, чуйність та інше.

Реалізація принципу веде до сформованості у здобувачів гуманності як вершини його моральності, яка знаходить вияв у свідомому засвоєнні універсальних цінностей загальнолюдської, національної культури, в усвідомленні єдності людського роду і себе як його неповторної частки, зв'язку з іншими людьми, суспільством, природою, культурою, у виявленні любові до людей, всього живого, милосерді, доброти, здатності до співчуття, умінні проявляти доброзичливість до всіх людей, незалежно від їх раси, національності, віросповідання, положення у суспільстві, допомагати близьким і далеким, у прагненні до згоди, добросусідства, свободи, рівності, братства, у готовності до самозахисту своїх інтересів, у прагненні до оволодіння способами самовиховання, самовдосконалення.

Принцип індивідуально-особистісної орієнтації виховного процесу спрямований на врахування індивідуального рівня вихованості культури майбутнього спеціаліста, що вимагає створення умов для його фізичного і духовного розвитку, визначення змісту, форм і методів виховної роботи у залежності від реальних досягнень окремих студентів або груп.

Принцип виховання в діяльності і спілкуванні вимагає такої організації навчальної діяльності та спілкування, щоб вони стали засобом формування особистості. Ця організація має відповідати певним вимогам:

1. Суб'єктом діяльності, спілкування має бути сам здобувач, його здатність регулювати, організовувати своє життя, оволодівати певними цінностями, що сприяє успіху діяльності, спілкуванню в процесі її здійснення.

2. Діяльність має бути значущою для людини, мати для неї особистісний сенс. Тоді вона відчуває задоволення від неї. Саме така діяльність є фактором розвитку індивіда.

3. Залучення здобувачів до різноманітних видів діяльності: ігрової, пізнавальної, трудової, громадської, спортивної, естетичної – для реалізації мети всебічного розвитку особистості здобувача, його самореалізації. Водночас здобувач має мати можливість вільного переходу від одного виду діяльності до іншого, що є тим важелем, за допомогою якого здійснюється формування прагнення і мотивів особистості.

4. Забезпечення позитивних міжособистісних стосунків між суб'єктами виховного процесу – шанобливе ставлення, взаємодопомога, довіра, співтворчість, які спрямовані на розвиток ініціативи, активності, самостійності, моральної культури, духовності тощо.

5. Принцип демократизації виховного процесу спрямований на забезпечення демократичних норм у відношеннях здобувачів з адміністрацією ЗНО, викладачами, товаришами; розвиток самоврядування в усіх сферах життєдіяльності молоді; ініціювання, стимулювання й підтримку ініціатив, пов'язаних з оволодінням професійною культурою, підтриманням професійних традицій, організацією дозвілля, побуту та інше.

6. Принцип стимулювання людини до самовиховання. Виходячи з особливості виховання як двостороннього процесу, необхідно постійно спонукати людину до самовиховання як певного цілеспрямованого систематичного впливу на самого себе з метою прищеплення собі бажаних якостей (моральних, фізичних, розумових та інше). Самовиховання передбачає самоаналіз, самопостереження і самооцінку.

7. Принцип цілісного підходу до виховного процесу. Цей принцип розглядається як теоретична основа організації виховної діяльності й передбачає:

– необхідність урахування всієї сукупності економічних, соціальних, моральних та інших факторів, які мають вплив на формування людини як особистості, що дозволяє конкретизувати мету виховної роботи навчального закладу, студентської групи;

– формування різноманіття якостей особистості здобувача, майбутнього спеціаліста (інтелектуальної, моральної, естетичної, економічної, політичної, правової, екологічної, фізичної, професійної, комунікативної культур, культури праці, сімейних відносин) як цілісного процесу, що потребує відбору змісту виховної діяльності;

– оптимальний вибір методів і засобів досягнення мети, їх диференціація в залежності від соціально-економічних особливостей, рівня культури вихованців.

– визначення умов, які забезпечують успіх реалізації мети.

Аналіз результатів виховної діяльності.

Ознаками вихованості є ставлення особистості (інтерес, прагнення, готовність, любов до чогось), добровільне виконання певних дій (допомагати, робити фізичні вправи, виявляти самостійність), мотиви дій, вчинків.

Принципи національного виховання. Його основна мета – єдність національного і загальнолюдського,

Зміст виховного прогресу у професійному закладі освіти визначається вимогами до спеціаліста, громадянина. Водночас основними категоріями цього процесу є:

1. Моральне виховання – цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття, поведінку вихованців з метою формування в них моральних якостей, які відповідають вимогам і нормам моралі.

2. Моральна культура – це найголовніший компонент духовного життя людини, який характеризує її досягнення в оволодінні основами моралі як сукупності принципів, вимог, норм, правил, які регулюють дії в усіх сферах її життя, у формуванні моральної свідомості, розвитку моральних почуттів, виробленні звичок моральної поведінки особистості.

3. Моральні норми – це сукупність вимог, які визначають обов'язки людини

щодо ставлення до оточуючого світу, зразки, які не тільки орієнтують поведінку особистості, але й дають можливість оцінювати й контролювати її.

Про моральність свідчить і ставлення людини до інших людей, всього живого, що дозволяє говорити про почуття дружби, любові, поваги й до друзів, батьків, старших (чуйність, тактовність, повага, турбота про оточуючих людей; нетерпимість до проявів приниження, ображення особистості, несправедливості; гуманізм).

Вимоги до поведінки людини сформульовані у десяти заповідях «Старого заповіту», серед яких:

1. «Не роби собі кумира і ніякого зображення того, що на небі зверху і що у воді нижче землі, – не схиляйся перед ними і не служи їм».
2. «Поважай батька і матір твою, щоб продовжити дні твої на землі».
3. «Не вбивай».
4. «Не прелюбодій».
5. «Не проголошуй брехливого свідчення на ближнього твого».
6. «Не бажай домовки ближнього твого».

Обов'язок – припускає певні зобов'язання людини, виконання яких виходить із складних стосунків між людьми, усвідомлення своїх прав і обов'язків щодо ставлення до Батьківщини – громадянський обов'язок, до сім'ї – сімейний обов'язок та інше.

Совість – почуття і свідомість моральної відповідальності за свою поведінку та вчинки перед оточуючими людьми. Це внутрішня самооцінка своїх вчинків, емоційне хвилювання, внутрішній суддя, спонукач доброго вчинку.

Честь – визнання вчинків, дій людини, її заслуг, що проявляється в шануванні, авторитеті і одночасно у прагненні людини до визнання і високої оцінки з боку оточуючих, похвали, популярності (честолюбство чи марнолюбство).

Гідність – передбачає усвідомлення особистістю своїх високих моральних якостей і повагу їх у самому собі, тобто усвідомлення особистістю своєї цінності (національна гідність, власна гідність).

Норми поведінки знаходять вияв у ставленні людини до народу, Батьківщини, до праці, національного багатства, природи,

Велике значення має екологічне виховання здобувачів. Воно здійснюється в процесі:

- формування системи наукових знань, ціннісних орієнтацій, поглядів і переконань, що забезпечують формування і необхідне ставлення людини до оточуючого світу на основі принципів моралі;

- виховання у здобувачів потреби свідомо дотримуватись екологічних норм і правил у власній поведінці;

- нетерпимість до проявів безвідповідального ставлення до навколишнього світу;

- формування навичок екологічної діяльності, які в індивіда проявляються в діях, що виявляються в захисті, догляді та поліпшенні природного оточення, у пропаганді екологічних знань.

Особливої уваги заслуговують питання статевого виховання. Його завдання:

- формування моральних стосунків між чоловіками і жінками;

- виховання культури інтимних почуттів – прихильності, дружби, любові;

- формування понять про біологічні й соціальні проблеми особистості;

- розвиток у жінок рис жіночності, у чоловіків – рис мужності;

- підготовка юнаків та дівчат до шлюбу, створення здорової й щасливої сім'ї.

Моральне виховання містить й правове, завдання якого полягають:

- в оволодінні здобувачами системою знань з питань держави і права, що забезпечується професійним навчальним закладом ;

- у вихованні шанобливого ставлення до законів своєї держави, переконаність у необхідності їх виконання;

- у вихованні навиків правової поведінки, потреби захищати інтереси і права своєї особистості, держави, суспільства;

- у вихованні активної громадянської позиції, нетерпимості до порушників правопорядку.

Трудове виховання забезпечує формування ставлення здобувача до праці, професії, усвідомлення її значення і необхідності оволодіння знаннями основ наук, уміннями в обраній професійній галузі, вихованні таких якостей особистості як працелюбність, дисциплінованість, відповідальність. Трудове навчання – спеціально організований педагогічний процес, спрямований на оволодіння здобувачами науковими основами техніки, технології, організації виробництва, на формування і вдосконалення трудових умінь і навичок, культури праці.

Сучасні умови розвитку суспільства вимагають економічного виховання, естетичного, художнього виховання.

Громадянське виховання – процес формування громадянськості як риси особистості, що характеризується усвідомленням нею своїх прав і обов'язків у ставленні до держави, народу, законів, норм життя; турботою про благополуччя своєї країни, збереження людської цивілізації конкретними діями відповідно до власних переконань і цінностей. Основна мета громадянського виховання – сформувати свідомого громадянина, якому притаманні високі моральні ідеали суспільства, любов до Батьківщини, відповідальність за виконання громадянського обов'язку.

Громадянином вважається особа, яка належить до постійного населення конкретної держави, користується її захистом і має сукупність політичних та інших прав і обов'язків. Громадянськість – інтегральна риса особистості, що характеризується відчуттям себе громадянином конкретної держави, лояльним ставленням до її інституцій і законів, почуттям власної гідності у стосунках з представниками держави, знаннями і поважаннями прав людини, чеснот громадянського суспільства, відповідальним ставленням до своїх обов'язків перед державою, патріотизмом. Громадянська позиція – система цілісних і соціальних орієнтацій, настанов, що характеризують людину як громадянина країни, для якого моральним принципом є громадянський обов'язок.

Виховання громадянськості передбачає також створення умов для конкретних вчинків, дії здобувачів, їх суспільно-політичної діяльності. Мотивами

цих вчинків, дій можуть бути інтерес до політики, до суспільної праці, бажання самоутвердитися в цій галузі тощо. Громадянське виховання може здійснюватися шляхом оволодіння системою знань в суспільно-політичному житті групи, факультету, університету, тощо, організації самоврядування.

Особливим напрямом виховання здобувачів є фізичне виховання, яке спрямоване на зміцнення здоров'я людини, її фізичний розвиток. Фізичний розвиток – зміни людини внаслідок біологічного розвитку, фізичного виховання. Фізична культура – це сукупність досягнень людини в галузі її фізичного розвитку. З другого боку, це – навчальний предмет, який сприяє фізичному розвитку й зміцненню здоров'я людини.

Фізична культура здобувачів допомагає їм реалізувати себе в різнобічній спортивно-оздоровчій діяльності, сприяє самоорганізації, самоуправлінню, становленню морально-естетичного ідеалу

Система виховання здійснюється з шляхом використання методів, прийомів і засобів виховання. Методи виховання – способи взаємодії суб'єктів виховного процесу, внаслідок якої відбуваються певні зміни в розвитку якостей індивіду, його переконань, почуттів, навичок, поведінки. Прийом виховання – складова частина методу, що забезпечує застосування його в певних умовах. Методи та прийоми можуть у конкретних педагогічних ситуаціях переходити один в один. Засоби – те, за допомогою чого відбувається виховання: предмети, твори духовної і матеріальної культури (наукові посібники, книжки, газети, витвори мистецтва); слово вихователя, різноманітні види діяльності: навчання, гра, художня самодіяльність, спорт; конкретні заходи: вечори, політінформації, збори. Ці засоби використовуються в процесі реалізації того чи іншого методу.

При класифікації методів виховання виокремлюють методи формування свідомості, методи організації діяльності і формування досвіду поведінки, методи стимулювання і корекції поведінки людини.

Серед методів формування свідомості особистості слід указати такі: інформація (передбачає повідомлення про факти, вчинки, події, а також роз'яснення сутності, значення тих чи інших якостей особистості), навіювання

(метод психологічного впливу на людину, розрахований на некритичне сприйняття нею до слів, думок інших, що приводить або до вияву в людини, навіть поза його волі і свідомості, певного стану, почуттів, відношення, або до здійснення людиною вчинків, що можуть безпосередньо не відповідати її принципам діяльності, поведінці), переконання (метод впливу на свідомість, волю індивіда, що сприяє формуванню його нових поглядів, відношень або зміні тих, що не відповідають загальнолюдським і національним нормам і принципам).

На успішність використання методів виховання впливають такі фактори:

1. Педагогічне обґрунтоване зіставлення методів виховання, які використовуються, з метою, завданнями, змістом, принципами виховання, особливо принципом урахування індивідуальних і вікових особливостей здобувачів.

2. Застосування в єдності методів формування свідомості, формування досвіду суспільної поведінки, стимулювання діяльності й корекції поведінки, самовиховання.

3. Урахування своєрідності педагогічної ситуації.

4. Аналіз впливу на особливість методів, які вже застосовувались.

Історично склалося, що реалізація виховної роботи у групах здійснюється через інститут кураторів. Куратор – це та найближча ланка в системі управління виховною та навчальною роботою здобувачів. Вона взаємодіє з іншими у системі позааудиторної виховної роботи і забезпечує її організацію на рівні академічної групи. Діяльність куратора академічної групи здійснюється на підставі Статуту навчального закладу, Концепції виховної роботи з урахуванням особливостей і традицій закладу освіти. Зміст його діяльності визначається такими основними документами: Законом України «Про освіту», Державною національною програмою «Освіта. Україна XXI сторіччя», «Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти», «Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті», відповідними інструктивно-методичними документами Міністерства освіти і науки України, а також положеннями, розробленими структурними ланками навчального закладу.

Робота куратором є одним з найважливіших доручень, входить у коло службових обов'язків викладача і передбачається індивідуальним планом у розділі «Робота з виховання здобувачів». Куратор сприяє забезпеченню всебічного розвитку особистості майбутнього спеціаліста, здійснюючи його моральне, національне, трудове, економічне, екологічне, естетичне, фізичне виховання, проводить заходи зі зміцнення у здобувачів зацікавленості і любові до обраної професії, виховує необхідні професійні якості, спрямовує свою діяльність на формування в групі згуртованого колективу, через актив групи створює в ньому атмосферу доброзичливості, взаємодопомоги, взаємної відповідальності, атмосферу творчості, захопленості, громадської активності.

Одним із завдань в роботі куратора є допомога колективу групи в боротьбі за високу успішність, свідому дисципліну, за залучення здобувачів до науково-дослідної і громадсько-політичної діяльності.

Функції куратора академічної групи: аналітична, організаторська, комунікативна та соціальна.

Аналітична функція передбачає планування та організацію виховної роботи групою здобувачів на підставі урахування куратором: міжособистісних стосунків у колективі, мотивів навчальної та пізнавальної діяльності здобувачів, рівня їх інтелектуального розвитку, індивідуальних особливостей, соціально-побутових умов життя (останнє досліджується куратором спільно з профоргом групи), стану здоров'я, результатів навчання тощо.

Організаторська функція забезпечує надання необхідної допомоги самоврядуванню здобувачів, творчим групам, радам тощо.

Функція соціалізації реалізується у гуманістично-орієнтованій взаємодії «педагог – здобувач».

Куратор призначається адміністрацією закладу з урахуванням побажань здобувачів для роботи з академічними групами всіх курсів. На посаду куратора академічної групи призначається провідний спеціаліст, досвідчений педагог. Враховується також профіль підготовки фахівців.

Документація, яку веде куратор, визначається відповідно до основних

нормативних документів щодо організації навчально-виховної роботи у професійних закладах освіти. Діяльність куратора академічної групи здійснюється на підставі плану виховної роботи розробленого на навчальний семестр, рік, згідно з перспективним та річним плануванням навчального закладу за формою, затвердженою керівництвом.

Адміністративно куратор академічної групи ЗВО підпорядкований заступнику декана факультету і погоджує свою діяльність з деканом та завідуючими кафедрами.

Куратор має право:

- брати участь у роботі навчально-методичних, громадських організацій навчального закладу під час обговорення питань, що стосуються групи або окремих її здобувачів;

- відвідувати лекційні і семінарські заняття, бути присутнім на заходах, іспитах своєї групи;

- вносити до адміністрації і громадських організацій навчального закладу пропозиції, що стосуються праці і побуту здобувачів своєї групи;

- брати участь у всіх заходах, які проводяться в групі, в роботі органів самоврядування, вносити пропозиції щодо покращення роботи цих органів, рекомендувати кандидатури для обрання в органи самоврядування;

- брати участь у роботі стипендіальної комісії;

- давати представлення в адміністративні і громадські організації факультету на заохочення кращих здобувачів і накладання стягнень на здобувачів, які порушують трудову дисципліну

Куратор зобов'язаний:

- добре знати здобувачів, умови їх життя, здійснювати до них індивідуальний підхід;

- допомагати активу групи в складанні і реалізації планів виховної роботи в групах;

- брати участь в організації професійної практики здобувачів;

- систематично підвищувати свою педагогічну майстерність у справі

виховання молоді, брати активну участь у роботі психолого-педагогічного семінару на факультеті, в науково-методичних конференціях з проблем виховання молоді, вивченні, узагальненні й обміні досвідом кураторської діяльності;

- періодично звітувати про роботу на засіданнях підрозділів;

- куратор несе відповідальність за стан морального клімату в групі, за ставлення здобувачів до виконання своїх навчальних обов'язків, а також за виконання ними правил внутрішнього розпорядку, який існує в конкретному навчальному закладі;

- у роботі із академічною групою куратор має поєднувати цілеспрямованість, високу культуру, чітку організованість, конкретність і оперативність, повагу до здобувачів і високу вимогливість до них;

- уся діяльність куратора будується на основі глибоких контактів і погоджених дій з громадськими організаціями навчального закладу;

- основними критеріями ефективності роботи куратора є високий рівень показників навчально-виховної роботи, трудової дисципліни і активності здобувачів групи в конкурсах, оглядах художньої самодіяльності та інших заходах виховної роботи;

- висока ефективність кураторської роботи викладача враховується під час його атестації. Кращі куратори факультету мають заохочуватися ректором, профспілковою організацією, а досвід роботи куратора доцільно висвітлювати в газеті, на семінарах кураторів.

Отже, можна визначити такі напрями роботи кураторів:

- вивчення здобувачів групи, моніторинг зростання їхньої загальної і професійної культури (взаємодія з викладачами, що працюють у групі; бесіди з ними, анкетування; використання методу соціометрії, ранжування);

- планування і допомога активу групи в різнобічній виховній роботі (взаємодія зі здобувачами, вивчення їх потреб, інтересів);

- формування колективу групи (сприяння самоврядуванню, організації колективних творчих справ, додержання традицій соціально значущої діяльності,

формування позитивної морально-психологічної атмосфери в колективі групи;
гуманізація відношень між здобувачами;

– здійснення допомоги здобувачам в оволодінні культурою розумової парці, засвоєння навчального плану (одержання даних про успішність і відвідування здобувачами занять, допомога в організації самостійної діяльності, в оволодінні навичками роботи з книгою, довідниками, конспектування, реферування тощо);

– формування професійної самосвідомості (ознайомлення з вимогами до обраної спеціальності, збагачення уявлення про ідеального спеціаліста, про шляхи самовдосконалення, моделювання свого професійного ідеалу);

– формування досвіду організації культури дозвілля, норм і навичок здорового способу життя.

Керівник академічної групи спільно з активом групи складає проєкт плану виховної роботи на навчальний рік, який затверджується на зборах академічної групи, і стежить за виконанням плану. Серед основних засобів виховної роботи кураторів є: щотижневі виховні години, які додаються до розкладу академічних занять, а викладачеві до індивідуального плану роботи; бесіди «За круглим столом», дискусійні клуби, інші заходи виховного впливу в аудиторіях і гуртожитках (із залученням фахівців різного профілю); культпоходи історичними місцями рідного краю, до музеїв, картинних галерей, на виставки, до театрів; колективний перегляд кінофільмів та вистав з їх наступним обговоренням; індивідуальна виховна робота зі здобувачами з урахуванням їх індивідуальних особливостей. Кураторам академічних та керівникам творчих груп належить ініціатива у виборі форм, методів, прийомів, засобів та напрямів виховної роботи.

З цією метою використовуються різні форми виховної роботи: зустрічі (з діячами науки, освіти, спеціалістами певного профілю); дні кафедр, факультетів, вечори, усні журнали, заочні подорожі, читацькі конференції, прес-конференції; відвідування спектаклів, кінофільмів, концертів, музеїв, виставок; конкурси політичних коментаторів, на кращого знавця своєї спеціальності, діалог кандидатів у президенти; КВК, екскурсії; бесіди про історію НЗ, факультету,

професії, державну символіку; колективні творчі справи.

Критеріями ефективності управління системою виховної роботи на рівні куратора академічної групи є:

- рівень вихованості майбутніх педагогів;
- активність, згуртованість групи, суспільно-корисний характер діяльності групи;
- стабільний режим роботи академічної групи, відсутність серйозних випадків порушень трудової та навчальної дисциплін здобувачами;
- позитивна мотивація навчально-виховної діяльності здобувачів, що виявляється у навчально-пізнавальній, науково-дослідній, інших видах діяльності;
- мікроклімат у групі, що сприяє самореалізації особистості кожного здобувача;
- різноманітність форм виховної позааудиторної роботи, що сприяє самореалізації особистості кожного здобувача;
- діяльність самоврядування у групі;
- участь групи у загальних заходах навчального закладу;
- сприятливі умови проходження адаптаційного періоду здобувачами 1-го курсу;
- оволодіння здобувачами досвідом соціальної поведінки.

Слід додати, що за всієї поваги до ролі кураторів академічних груп, їх робота та її наслідки та результати залежать від всієї системи управління закладу вищої освіти, в тому числі – навчальної роботи. У вихованні здобувачів мають значення і стан аудиторій, і організація навчальних занять, і відомості про історію та значення ЗВО та інше. Особливе значення має значення особистості тих викладачів, які ведуть заняття зі здобувачами. Особа викладача має не тільки викликати повагу, за його знання, викладач має бути таким прикладом, такою людиною, яка викликає повагу та інтерес у здобувачів, бажання наслідувати його прикладу. Творчий педагог іноді має головне значення для професійного та громадянського становлення здобувача, обрання ним шляху життя та життєвих

еталонів.

2.2 Методична діяльність у закладах вищої освіти

Науково-методична робота базується на досягненнях педагогічної науки, культури і перспективного педагогічного досвіду, системі аналітичної, пошукової, дослідницької, організаційної, діагностичної, культурно-наукової і практичної, інформаційної діяльності з підвищенням наукового та загальнокультурного рівня педагогічних працівників, удосконалення їхньої професійної й культурної компетентності та підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Виховний процес спрямовує свою роботу не лише на послідовне вдосконалення професійних якостей, збагачення й оновлення нової системи знань і умінь керівників і педагогів, на розвиток їх особистісних якостей, самореалізації у процесі професійної діяльності, серед яких: гуманізм, висока загальна культура і моральність, активність і комунікабельність, рішучість, наполегливість, ініціативність, вимогливість, уміння володіти собою, тактовність і самостійність, творча уява, самокритичність та інші.

Навчальний відділ закладу є його структурним підрозділом і створений з метою організації навчального процесу та підготовки методичного забезпечення дисциплін.

Організацію навчально-методичної роботи відділу забезпечують методисти факультетів, кафедр, циклової комісії юридичних дисциплін, голови науково-методичних об'єднань факультетів, бібліотекарі.

Мета методичної роботи – зростання рівня педагогічної майстерності викладача й педагогічного колективу, встановлення єдності поглядів на навчання та виховання, а також на використання навчально-матеріальної бази, вироблення і застосування нових прийомів навчання.

Основні завдання методичної роботи:

- підвищення методичної майстерності науково-педагогічних працівників;
- удосконалення організації та забезпечення навчально-виховного

процесу;

- удосконалення методики, підвищення ефективності та якості проведення всіх видів навчальних занять;

- упровадження у навчально-виховний процес нових методів і методик викладання;

- постійне підвищення методичної майстерності викладачів, особливо молодих, участь у методичних зборах, конференціях, семінарах, заняття на курсах, у школі молодих викладачів;

- удосконалення методичних матеріалів (методичних розробок тощо), підвищення їхньої якості;

- підвищення відповідальності викладачів за якість проведення занять.

Методична робота організується та проводиться за спеціальним планом методичної роботи, що розробляється навчально-методичним відділом за участю науково-методичних об'єднань факультетів, кафедр, інших підрозділів на кожен навчальний рік. Під час щомісячного планування він уточнюється та доповнюється, виходячи з ситуації, що складається, і нових завдань.

У методичній роботі основна увага приділяється: постійному підвищенню педагогічної майстерності викладачів; науково обґрунтованій розробці, експериментальній перевірці й упровадженню в навчально-виховний процес прогресивних методів і засобів навчання і виховання; роботі з викладачами-початківцями; забезпеченню своєчасної та якісної розробки навчально-методичних матеріалів; удосконаленню навчально-лабораторної бази.

Важливе місце в методичній роботі займають питання індивідуалізації й інтенсифікації навчання здобувачів, організації їхньої самостійної роботи над навчальним матеріалом.

Методична робота на кафедрах організується і ведеться в єдності з методичною роботою в масштабі навчального закладу (факультету); сфера її впливу охоплює навчальну, наукову і виховну роботи. Вона спрямована насамперед на підвищення наукового рівня закріплених за кафедрою навчальних дисциплін і вдосконалення методики їх викладання.

Основним змістом удосконалення навчально-виховного процесу в закладі є:

- спрямування його не на передачу якомога більшого обсягу знань тим, хто навчається, а на розвиток і стимулювання у них пізнавальної активності, уміння самостійно шукати, знаходити й аналізувати навчальну інформацію;
- реалізація у навчанні одного з принципів ефективного менеджменту, суть якого полягає в тому, що, якою б якісною не була інформація, обов'язково настане час, коли набутої інформації стає недостатньо.

Успішне виконання цих завдань залежить від здатності викладача постійно аналізувати свою діяльність, уникати епізодичності й формального підходу в роботі, відчувати необхідність в удосконаленні своїх знань і педагогічної майстерності.

Викладачем-майстром стає не кожен викладач, а лише той, хто постійно засвоює нові педагогічні технології й ефективно застосовує їх на практиці, тобто викладач компетентний, творчий, ініціативний; викладач, який постійно підвищує педагогічну майстерність, своєчасно і якісно розробляє навчально-методичне забезпечення вивчення дисципліни.

Методичну роботу у вищому навчальному закладі слід здійснювати у таких напрямках:

- підвищення теоретичного та наукового рівня викладання предмета з метою реалізації завдань змісту професійної освіти в Україні;
- поглиблення теоретичних і практичних знань викладачів вищої школи з проблем неперервної професійної освіти та організації навчально-виховної роботи з предмета;
- підвищення професійної майстерності професорсько-викладацького складу з метою досягнення високої професійної компетентності і високого рівня самоорганізації його професійної діяльності;
- формування умінь:
- організація навчально-методичної роботи з урахуванням особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців;

- планування діяльності за напрямками: науково-дослідна, навчально-методична, організаційно-методична, виховна робота тощо, аналізування її результатів;

- здійснення педагогічного дослідження в навчально-виховному процесі;

- управління пізнавальною активністю здобувачів у процесі навчання, організація самостійної та науково-дослідної роботи;

- оволодіння методами вивчення і впровадження у практику роботи педагогічного досвіду професійної підготовки фахівців з урахуванням своєї творчої індивідуальності.

Диференціація змісту і форм методичної роботи залежить від специфічних потреб викладачів, які працюють на факультеті: рівня професійної компетентності педагогів, досвіду професійної підготовки фахівців, особливостей інтересів, потреб, мотивів діяльності викладача, віку педагога та його стажу викладацької роботи у вищому навчальному закладі, рівня психологічної готовності до впровадження сучасних технологій навчання.

З метою підвищення професійної майстерності викладачів у вищих навчальних закладах використовують різноманітні форми методичної роботи:

- науково-практичні конференції викладачів щодо проблем реалізації концепції неперервної професійної освіти, науково-методичних засад підготовки фахівців;

- загальні конференції педагогічних працівників вищої школи, де обговорюється стан навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, на факультетах, а також перспективи розвитку фахових спеціальностей;

- засідання вченої ради закладу, на яких детально аналізують рівень професійної підготовки здобувачів, стан навчально-виховної роботи на факультетах, обговорення та затвердження перспективного плану роботи вищого навчального закладу за окремими проблемами (наприклад, науково-дослідна робота здобувачів, методична робота з викладачами та інше). Також розглядають досвід роботи кафедр, факультетів щодо впровадження нових технологій навчання здобувачів;

- методичні семінари;
- виробничі наради, на яких ректорат інформує про стан навчально-виховної роботи, результати сесій або про необхідність вживання заходів щодо професійної підготовки здобувачів;
- засідання кафедр, на яких обговорюють результати роботи викладачів щодо вдосконалення навчально-виховної роботи зі здобувачами;
- інструктивно-методичні наради, які проводяться деканатами факультетів;
- індивідуальна самоосвітня робота викладача вищої школи;
- індивідуальні та групові консультації із завідувачами кафедр та викладачами з реалізації управлінських функцій або для надання конкретної методичної допомоги кафедрам з питань планування роботи, визначення змісту, форм наукової, організаційно-методичної роботи.

Важлива роль у підвищенні професійної майстерності викладача належить методичним нарадам вищого навчального закладу. На їх засіданнях розглядають проблеми вдосконалення різних видів навчальних занять, шляхи підвищення ефективності різних видів практик у формуванні фахівця, місце курсових і дипломних робіт у підготовці спеціаліста, модульно-рейтингову систему навчання здобувачів тощо.

Ефективними формами методичної роботи є написання і підготовка до видання конспектів лекцій, методичних матеріалів до семінарських занять, лабораторних робіт, курсового та дипломного проектування, практики і самостійної роботи здобувачів ; розроблення навчальних планів, навчальних програм, робочих навчальних планів, робочих навчальних програм; розроблення і постановка нових лабораторних робіт; підготовка комп'ютерного програмного забезпечення навчальних дисциплін: складання екзаменаційних білетів, завдань для проведення модульного, тестового і підсумкового контролів; розроблення і впровадження наочних навчальних посібників (схем, діаграм, стендів, слайдів тощо), нових форм, методів і технологій навчання; вивчення і впровадження передового досвіду організації навчального процесу; підготовка концертних

програм, персональних художніх виставок та інше.

Особлива роль у методичній роботі викладача вищого навчального закладу належить самостійній роботі над підвищенням рівня своїх знань, вдосконаленням методичної майстерності. Значною мірою вона визначається вимогами до педагогічних кадрів керівництва вищого навчального закладу, а також професійною відповідальністю, професійними амбіціями викладача. Тому ця форма методичної роботи викладачів є складовою їх самоосвіти. Зміст її охоплює систематичне вивчення наукової, психолого-педагогічної та методичної літератури, участь у методичній роботі кафедри і факультету.

2.3 Науково-дослідна діяльність у закладах вищої освіти

Формулюючи сутність будь-якого поняття, доцільно перш за все визначитись із термінологією. Досліджувати – піддавати що-небудь ретельному науковому розгляду з метою пізнання, виявлення чогось. Мета наукового дослідження – визначити конкретний об'єкт і всебічно, достовірно вивчити його структуру, характеристики, зв'язки на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також отримання корисних для діяльності людини результатів, впровадження у виробництво з отриманням подальшого ефекту. Будь-яке наукове дослідження виконується для того, щоб подолати певні труднощі у процесі пізнання нових явищ, пояснити раніше невідомі факти або встановити неадекватність попередніх способів пояснення вже відомих фактів.

Зазвичай дослідження проводять у три етапи.

Перший етап складається:

- з вибору наукової проблеми і теми;
- з визначення об'єкта і предмета дослідження, мети й основних завдань;
- з розроблення гіпотези дослідження.

Другий етап містить:

- вибір методів і розроблення методики проведення дослідження;
- стандартні і спеціальні процедури наукового дослідження;

- формулювання попередніх висновків, їх експертиза та уточнення;
- обґрунтування заключних висновків і практичних рекомендацій.

Заключний, третій, етап оснований на впровадженні отриманих результатів у практику.

Наукові дослідження поділяють на фундаментальні та прикладні. Відповідно до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» фундаментальні та прикладні наукові дослідження є видами наукової діяльності – інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їхнього застосування. Основними видами науково-технічної діяльності – наукової діяльності, спрямованої на одержання і використання нових знань для розв’язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем – є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки.

Відповідно до визначення терміну «типи вищих навчальних закладів», сформульованого у статті 28 Закону «Про вищу освіту», наукові дослідження є обов’язковою складовою діяльності усіх вищих навчальних закладів України (університетів, академій, інститутів, коледжів).

Наукову, науково-технічну діяльність вищих навчальних закладів, що є у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України, регламентує «Положення про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації», згідно з яким основна мета наукової та науково-технічної діяльності ЗВО – одержати і використати нові наукові знання з метою створення суспільно корисних наукових результатів, забезпечити якісну підготовку фахівців для відповідних галузей економіки, наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; розв’язати комплексні задачі у сфері наукового, технологічного розвитку; впровадити та використовувати в Україні і на світовому ринку наукові і науково-практичні результати.

Наукові дослідження є невід’ємною та однією з найважливіших складових діяльності ЗВО. Їх значення визначається тими важливими завданнями, на які, власне, спрямована наукова та науково-технічна діяльність. Серед них можна

виокремити такі:

1. Важливість наукових досліджень полягає у забезпеченні можливості ефективного використання наукового і науково-технічного потенціалу ЗВО для розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки, створення високих технологій, оновлення виробництва, проведення соціально-економічних перетворень, забезпечення суспільного розвитку, розбудови економіки країни, а також її міжнародної конкурентоспроможності.

Рівень науково-технічного та технологічного розвитку, інноваційний потенціал є серед 12 показників, які застосовуються у глобальному дослідженні «Індекс глобальної конкурентоспроможності» (The Global Competitiveness Index) за версією Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum). Десять країн з найвищою глобальною конкурентоспроможністю (за підсумками 2016–2017 рр.) – Швейцарія, Сінгапур, США, Нідерланди, Німеччина, Швеція, Великобританія, Японія, Гонконг, Фінляндія – мають, високу результативність наукових досліджень та співпрацю з промисловістю.

2. Наукові дослідження є важливим інструментом розвитку міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва із закордонними вищими навчальними закладами, науковими установами та підприємствами як одного з пріоритетних напрямів діяльності вищого навчального закладу. Міжнародна наукова співпраця сприяє позиціонуванню ЗВО на глобальному освітньому і науковому просторі, одержанню конкурентоздатних на світовому ринку наукових та науково прикладних результатів. Налагодження міжнародних контактів забезпечує подальшу можливість залучення українських ЗВО як організацій-партнерів у виконанні міжнародних грантів, стажування наукових працівників, докторантів та аспірантів, використання для наукових досліджень сучасного обладнання і приладів, спільного публікування в авторитетних наукових виданнях, оновлення та модернізацію експериментальної та прикладної бази тощо.

Зв'язок між індексом, що характеризує співпрацю університетів та промисловості у наукових дослідженнях R&D, та індексом глобальної

конкурентоспроможності (GCI)

3. Наукові дослідження мають важливе значення для формування та розвитку у вищих навчальних закладах наукових шкіл. Наукова спільнота потребує постійної взаємодії, контактів, обміну інформацією, взаємного оцінювання наукових досліджень, а, отже, формування наукових шкіл.

Феномен наукових шкіл, їхні сутнісні характеристики, особливості комунікативних процесів та управління науковими школами були предметом досліджень низки авторів. У різні часи та у різних галузях наук у поняття «наукова школа» вкладали різний зміст, однак одностайним є твердження, що наукові школи є ефективною формою організації наукової роботи, дієвим стимулом для подальшого розвитку наукових досліджень.

Наукова школа – це колектив під керівництвом ученого-лідера, об'єднаний спільними ідеєю, ідеологією і принципами підходу до вирішення тієї чи іншої проблеми, науковою ідеологією та стилем роботи. У науковій школі присутні нові ідеї, ініціатива та самостійний пошук, а дискусії та опанування є інструментом для розвитку теорій та концепцій, досягнення оптимальних рішень.

Рівень і значущість наукової школи, її спадок можна оцінювати за низкою критеріїв, які є показниками рівня і значущості наукових досліджень у вищому навчальному закладі:

- зміст та результати найважливіших досліджень за визначеним науковим напрямом;

- виконання науково-дослідних робіт у межах міжнародних грантів, грантів Президента України, спільних проєктів під егідою МОН України, а також індивідуальні стажування;

- високий індекс цитування;

- наявність вагомих результатів, одержаних науковцями школи і підтверджених впровадженням у практику та навчальний процес (авторські свідоцтва, патенти, ліцензії, стандарти тощо);

- підготовка кадрів вищої кваліфікації, наявність захищених докторських та кандидатських дисертацій за науковими напрямами школи, зокрема і під

керівництвом лідера наукової школи;

- залучення до наукової діяльності за науковим напрямом школи здобувачів;

- наявність за науковим напрямом значної кількості наукових публікацій (монографії, публікації у фахових виданнях, міжнародних виданнях, зокрема у журналах, що входять до наукометричних баз даних), а також навчально-методичних видань (підручники та посібники);

- регулярне проведення за профілем школи наукових конференцій, зокрема і міжнародних;

- публічне визнання досягнень представників школи, наявність міжнародних та державних нагород (Державні премії та почесні звання «Заслужений діяч науки і техніки України», «Заслужений винахідник України» тощо), премії та стипендії Верховної Ради України, премії та стипендії Президента України, премії та стипендії Кабінету Міністрів України, премії НАН України), відомчих відзнак Міністерства освіти і науки України, інших нагород);

- членство у комітетах наукових конференцій міжнародного рівня, зокрема тих, що проводяться за кордоном, редакційних колегіях авторитетних міжнародних наукових видань та рецензування відповідних статей;

- участь представників наукової школи у роботі спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських та докторських дисертацій;

- опанування дисертаційних робіт за цим науковим напрямом та робота у складі експертних рад МОН України;

- участь науковців школи в громадських наукових та координаційних радах.

Особливе значення наукові школи мають для формування майбутніх дослідників, залучення талановитої молоді до наукових досліджень, а, отже, до вдосконалення кадрового забезпечення ЗВО.

Надзвичайно важливою є роль наукових шкіл і в контексті створення особливого культурно-освітнього середовища у ЗВО та впливу на морально-етичне становлення наукової молоді, формування у неї норм та цінностей, що є

традиційними для академічного та наукового середовища.

4. Проведення наукових досліджень є важливою складовою забезпечення високої якості підготовки фахівців. Відповідно до Всесвітньої декларації про вищу освіту для XXI століття (Париж, 9 жовтня 1998 р.), «якість у сфері вищої освіти є багатовимірною концепцією, яка має охоплювати всі її функції і види діяльності: навчальні і академічні програми; наукові розробки і стипендії; комплектацію кадрами; здобувачів; будівлі; матеріально-технічну базу; обладнання; роботу на користь суспільства і академічне середовище».

Відповідно до результатів, напрацьованих за результатами проєкту «Гармонізація освітніх структур у Європі» (проєкт TUNING), а також методичних рекомендацій «Розроблення освітніх програм», під час побудови та реалізації освітніх та освітньо-наукових програм у ЗВО в умовах європейської інтеграції національної вищої освіти застосовується компетентнісний підхід (competence-based approach), розроблений на підставі концепції компетентностей як основи для визначення результатів навчання.

Дослідницька складова є обов'язковою складовою освітньої та освітньо-наукової програм та умовою формування інтегральних, загальних та спеціальних компетентностей, зокрема таких, як здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної, зокрема дослідницько інноваційної діяльності, знання основ наукових досліджень в обраній галузі знань, уміння розкрити сутність проблемної ситуації, сформулювати предмет, мету і завдання дослідження та володіти методикою системних досліджень щодо обраного фаху. Елементи наукового пошуку та наукової творчості є невіддільними складовими у викладанні (для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти) кожного предмета – в лекціях, практичних заняттях, семінарах, та під час проходження виробничої практики.

Крім того, забезпечення якості вищої освіти передбачає підготовку фахівців на основі новітніх досягнень науково-технічного прогресу та залучення до освітнього процесу кваліфікованих науково-педагогічних працівників. Наукові дослідження відіграють провідну роль у формуванні таких висококваліфікованих

працівників, і це сприяє підвищенню якості освіти.

5. Проведення наукових досліджень є необхідною умовою створення у ЗВО системи підготовки та атестації наукових та науково-педагогічних кадрів. Наприклад, спеціалізована вчена рада утворюється у вищих навчальних закладах, що проводять фундаментальні та прикладні наукові дослідження, мають достатній рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення, для підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації. Одним із елементів системи підготовки кадрів у ЗВО є видання наукових фахових журналів.

Умовою заснування у ЗВО наукового журналу є також проведення наукових досліджень, що впливає з п. 3.1. Порядку формування Переліку наукових фахових видань України щодо наявності у засновника (співзасновників) аспірантури (докторантури) і спеціалізованих вчених рад.

6. Ефективна реалізація наукових досліджень у ЗВО є інструментом підвищення його конкурентоздатності в глобальному та національному освітньому-науковому просторах та просування у міжнародних та національних рейтингах.

Методики оцінювання найвпливовіших рейтингів передбачають аналіз діяльності ЗВО за сукупністю критеріїв, які охоплюють стратегічні напрями його діяльності; серед них визначальний внесок становлять показники, пов'язані з науковою діяльністю.

Зокрема, аналіз діяльності ЗВО за версією британського видання Times Higher Education – THE World University Rankings здійснюється за 13-ма показниками у п'яти категоріях, серед яких 9 показників (їхня вага становить 85,8 %) прямо або опосередковано пов'язані з проведенням наукових досліджень.

Методики національних рейтингів відображають принципи і підходи до оцінювання міжнародних рейтингів. Наприклад, академічний рейтинг «Топ-200 Україна» формується на основі агрегованого показника діяльності ЗВО за комплексними критеріями (експертне оцінювання представниками ринку праці діяльності навчального закладу і його академічна репутація, якість науково-педагогічного потенціалу, якість навчання, міжнародне визнання, присутність у

глобальному інформаційному просторі (також на основі врахування рейтингу Webometrics), які теж враховують наукову складову.

Рейтинг за показниками Scopus ранжує ВНЗ України за h-індексом (індексом Гірша) – кількісним показником, який оснований на кількості наукових публікацій у наукометричній базі даних Scopus та кількості цитувань цих публікацій.

Результати рейтингу Scopus використовуються також і у Консолідованому рейтингу ЗВО України (разом з рейтингами «ТОП-200 Україна» та Webometrics), забезпечуючи врахування наукової складової у формуванні цього рейтингу.

Отже, ефективність наукових досліджень є одним із найважливіших критеріїв оцінювання діяльності вищого навчального закладу у міжнародних та національних рейтингах.

3 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЗВІТУ З ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ

3.1 Загальні вимоги до звіту

Звіт є підсумком переддипломної практики здобувача, пов'язаної з розробкою конкретних теоретичних і науково-виробничих завдань прикладного характеру.

Матеріали звіту мають відповідати таким вимогам:

- мати практичний, дослідно-експериментальний або теоретичний характер;
 - бути логічно та хронологічно послідовними;
 - мати чітку побудову та переконливу аргументацію;
 - відповідати встановленим стандартам оформлення і рівню грамотності.
- Ілюстративний матеріал може бути винесений у додатки.

3.2 Структура звіту

Звіт поділяють на такі частини:

- вступна;
- основна;
- додатки.

Всі структурні елементи мають починатися з нової сторінки. Вступна частина роботи містить такі структурні елементи:

- титульний аркуш;
- зміст;
- список умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів.

Основна частина роботи містить такі структурні елементи:

- вступ;
- розділи роботи;
- висновки;

– список джерел.

Додатки розміщують після основної частини.

4 ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗВІТУ З ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ

4.1 Титульний аркуш

Титульний аркуш є першою сторінкою письмової роботи і заповнюється за строго визначеними правилами, з наявністю всіх обов'язкових реквізитів.

Перенесення слів у заголовках титульного аркуша не допускаються.

Приклад титульного аркушу наведено в додатку А.

4.2 Зміст

Зміст починається з нової сторінки. До змісту вносять:

- список умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів;
- вступ;
- послідовно перелічені назви всіх розділів, підрозділів;
- висновки;
- список джерел;
- назви додатків.

У змісті вказують номери сторінок, що містять початок матеріалу.

4.3 Оформлення умовних позначень

Усі прийняті в роботі малопоширені умовні позначення, символи, одиниці, скорочення і терміни пояснюють у списку, який розміщують безпосередньо після змісту, починаючи з нової сторінки.

Незалежно від цього у разі першої появи цих елементів у тексті наводять їх розшифровку.

4.4 Вступ

Вступ розташовується на окремих сторінках. Він має містити стислий аналіз стану галузі підприємства, на якому здобувач проходив переддипломну практику.

У вступі коротко викладають:

- оцінку сучасного стану проблеми, зазначаючи практично розв'язані завдання, прогалини в знаннях, що існують у цій галузі, провідні фірми та провідних учених і фахівців цієї галузі;
- сучасні тенденції розвитку галузі;
- актуальність переддипломної практики для реалізації отриманих знань в університеті;
- завдання проходження переддипломної практики.

Вступ має бути об'ємом в 1–2 сторінки.

4.5 Розділи роботи

Основна частина звіту складається з декількох розділів і може містити декілька підрозділів.

Зміст окремих розділів має відповідати завданням, сформульованим у вступі.

У першому розділі роботи (2–5 сторінок) необхідно охарактеризувати підприємство, на якому здобувач проходив переддипломну практику: назва підприємства, галузь підприємства, адреса підприємства, основні види робіт, які проводить підприємство, основні засади роботи підприємства, штат підприємства.

У другому розділі роботи (2–5 сторінок) необхідно продемонструвати знання розглянутих теоретичних і методичних положень, які використовувались під час роботи на підприємстві.

У третьому розділі (3–7 сторінок) необхідно описати, який вид робіт

виконував здобувач під час проходження переддипломної практики, особливості цих робіт, практичне та теоретичне обґрунтування цих робіт.

У четвертому розділі (2–5 сторінок) необхідно описати, які результати та знання отримав здобувач під час проходження переддипломної практики.

4.6 Висновки

Висновки вміщують безпосередньо після викладення суті роботи, починаючи з нової сторінки. Вони мають послідовно відображати розв'язання усіх завдань, сформульованих у вступі, а також відбивати практичну цінність отриманих результатів, що дозволить оцінити закінченість і повноту проведеної роботи.

4.7 Список джерел

Під час написання звіту здобувач має надавати посилатися на авторів і джерела, з яких він запозичує матеріали, цитує окремі положення або використовує результати.

Особливу увагу слід приділити списку джерел (не менше 5 джерел). До нього вносять законодавчі й нормативні акти; використані роботи, вказуючи назву роботи, місце і рік видання; періодичні видання.

Під час посилання на ресурси мережі інтернет вказують повну адресу сайту, а також дату, коли з нього було отримано інформацію.

Оформлення списку джерел здійснюють згідно з ДСТУ 7.1:2006 Бібліографічний запис, бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання.

До списку джерел допускається вносити не тільки ті видання, які були фактично використані автором, але й назви робіт, що відповідають тематиці роботи.

Список джерел, на які є посилання в основній частині звіту, наводять в

кінці звіту, починаючи з нової сторінки.

Бібліографічні описи у списку подають у порядку, за яким вони вперше згадуються в тексті. Порядкові номери описів у списку є посиланнями в тексті.

4.8 Формування додатків

У додатках розміщують допоміжний матеріал для того, щоб не перевантажувати основний зміст роботи і не відволікати увагу від головної думки.

У додатках розміщують такий матеріал:

- необхідний для повноти роботи, але додавання його до основної частини може змінити впорядковане й логічне уявлення про роботу;
- який не може бути послідовно розміщений в основній частині звіту через великий обсяг або способи відтворення.

До додатків може бути включено:

- додаткові ілюстрації або таблиці;
- матеріали, які через великий обсяг, специфіку викладення або форму подання не можуть бути внесені до основної частини (оригінали фотографій; поточні математичні докази, формули, розрахунки; копії документів; опис методик, комп'ютерних програм, розроблених у процесі виконання роботи).

5 ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТУ З ПЕРЕДДИПЛОМНОЇ ПРАКТИКИ

5.1 Загальні вимоги

Звіт складають у вигляді сполучення тексту, рисунків і таблиць. Звіт подають в паперовому й електронному виглядах.

Звіт оформляють на сторінках формату А4 і виконують машинним (за допомогою комп'ютерної техніки) способом на одному боці сторінки білого паперу. У разі машинного способу виконання необхідно використовувати шрифт Times New Roman розміром 14 pt з інтервалом 1,5.

Текст слід друкувати, додержуючись таких розмірів полів: верхній і нижній, лівий, правий – 20 мм.

Під час виконання звіту необхідно дотримуватись рівномірної щільності, контрастності та чіткості зображення. У роботі мають бути чіткі, не розпливчасті лінії, літери, цифри та інші знаки. Всі лінії, літери, цифри і знаки мають бути чорного кольору.

Окремі слова, формули, знаки, які вписують у надрукований текст мають бути чорного кольору; щільність вписаного тексту має максимально наближуватись до щільності основного зображення.

Помилки, описки та графічні неточності допускається виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого зображення машинним способом або від руки. Виправлене має бути чорного кольору.

Прізвища, назви установ, організацій та інші власні назви у звіті наводять мовою оригіналу.

Розділи, підрозділи та пункти мусять мати заголовки.

Заголовки структурних елементів звіту і заголовки розділів слід розташовувати посередині рядка та друкувати великими літерами без крапки в кінці, не підкреслюючи.

Заголовки підрозділів і пунктів слід починати з абзацного відступу і

друкувати маленькими літерами, крім першої великої, не підкреслюючи, без крапки в кінці.

Абзацний відступ має бути однаковим упродовж усього тексту звіту і дорівнювати п'яти знакам.

Якщо заголовок складається з двох і більше речень, вони розділені крапкою. Перенесення слів у заголовку розділу не допускається.

Відстань між заголовком і подальшим чи попереднім текстом має бути в два рядки. Відстань між основами рядків заголовку, а також між двома заголовками приймають такою, як у тексті.

Не допускається розміщувати назву розділу, підрозділу, пункту в нижній частині сторінки, якщо після неї розміщено тільки один рядок тексту.

Оформлення тексту, рисунків і таблиць має відповідати вимогам цих методичних вказівок з урахуванням можливостей комп'ютерної техніки.

5.2 Список умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів

Список необхідно розташовувати стовпцем. Ліворуч в алфавітному порядку наводять умовні позначення, символи, одиниці, скорочення і терміни, праворуч – їх детальне розшифрування.

5.3 Нумерація сторінок

Сторінки звіту слід нумерувати арабськими цифрами, додержуючись наскрізної нумерації упродовж усього тексту. Номер сторінки проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Титульний аркуш включають до загальної нумерації сторінок роботи. Номер сторінки на титульному аркуші не проставляють.

Рисунки і таблиці, розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок роботи.

5.4 Нумерація розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів

Розділи, підрозділи, пункти, підпункти слід нумерувати арабськими цифрами. Розділи повинні мати порядкову нумерацію в межах викладення суті роботи й позначатися арабськими цифрами без крапки, наприклад, 1, 2, 3.

Підрозділи мусять мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою. Після номера підрозділу крапку не ставлять, наприклад, 1.1, 1.2.

Пункти мусять мати порядкову нумерацію в межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з номера розділу, порядкового номера підрозділу й порядкового номера пункту, відокремлених крапкою. Після номера пункту крапку не ставлять, наприклад 1.1.1, 1.1.2.

Якщо текст поділяють тільки на пункти, їх слід нумерувати, за винятком додатків, порядковими номерами.

Номер підпункту складається з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою, наприклад, 1.1.1.1, 1.1.1.2, 1.1.1.3.

Якщо розділ, не маючи підрозділів, поділяється на пункти і далі – на підпункти, номер підпункту складається з номера розділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою, наприклад, 1.1.3, 1.2.1.

Після номера підпункту крапку не ставлять.

Якщо розділ або підрозділ складається з одного пункту, або пункт складається з одного підпункту, його нумерують.

5.5 Рисунки

Рисунки (креслення, графіки, схеми, діаграми) слід розмішувати в звіті безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній

сторінці. На всі рисунки мають бути посилання в тексті пояснювальної записки.

Якщо рисунки створені не автором звіту, необхідно у разі подання їх у тексті дотримуватись вимог чинного законодавства про авторські права. Рисунки мають мати назву, яку розміщують під ілюстрацією.

Рисунки позначають словом «Рисунок —», яке разом з назвою рисунка розміщують після пояснювальних даних, наприклад, «Рисунок 3.1 – Схема розміщення об'єкта».

Рисунки слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком рисунків, наведених у додатках. Номер рисунка складається з номера розділу і порядкового номера рисунка, відокремлених крапкою, наприклад, рисунок 3.2 – другий рисунок третього розділу.

Якщо рисунок не вміщується на одній сторінці, можна переносити його на інші сторінки, вміщуючи назву рисунка на першій сторінці, пояснювальні дані – на кожній сторінці, і під ними позначають: «Рисунок —, аркуш —».

5.6 Таблиці

Цифровий матеріал оформляють у вигляді таблиць.

Горизонтальні лінії, які розмежовують рядки таблиці, можна не проводити, якщо їх відсутність не ускладнює користування таблицею.

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, в якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На всі таблиці мають бути посилання в тексті.

Таблиці слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком таблиць, які наводяться в додатках. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою, наприклад, таблиця 2.1 – перша таблиця другого розділу. Назву таблиці друкують малими літерами (крім першої великої) і вміщують над таблицею. Назва має бути стислою і відбивати зміст таблиці.

Якщо рядки або графи таблиці виходять за межі формату сторінки,

таблицю поділяють на частини, розміщуючи одну частину під іншою, або поруч, або переносячи частину таблиці на наступну сторінку, написавши «Продовження таблиці ____».

Слово «Таблиця ____» вказують один раз ліворуч над першою частиною таблиці, над іншими пишуть: «Продовження таблиці ____» із зазначенням номера таблиці.

Заголовки графів таблиці починають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення із заголовком.

Підзаголовки, які мають самостійне значення, пишуть з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки й підзаголовки граф вказуються в однині.

5.7 Переліки

Переліки можуть бути наведені всередині пунктів. Перед переліком ставлять двокрапку.

Перед кожною позицією переліку слід ставити малу літеру української абетки з дужкою, або, не нумеруючи, – дефіс (перший рівень деталізації).

Для подальшої деталізації переліку слід використовувати арабські цифри з дужкою (другий рівень деталізації).

Приклад:

а) вступна частина роботи;

б) основна частина роботи:

1) вступ;

2) розділи роботи;

3) висновки;

в) додатки.

Переліки першого рівня деталізації друкують малими літерами з абзацного відступу, другого рівня – з відступом відносно місця розташування списків першого рівня.

5.8 Формули та рівняння

Формули та рівняння розташовують безпосередньо після тексту, в якому вони згадуються, посередині сторінки. Вище і нижче кожної формули або рівняння має бути залишено не менше одного вільного рядка.

Формули та позначення за текстом обов'язково набирають за допомогою Equation Editor – редактора формул Word, а не в текстовому режимі.

У редакторі формул мають бути встановлені такі параметри:

- загальний – 4 pt;
- великі індекси – 9 pt;
- малі індекси – 7 pt;
- великі символи – 20 pt;
- малі символи – 14 pt;
- стиль: текст функції, змінні, матриці-вектори;
- числа – шрифт Times New Roman Cyr, решта стилів – шрифт Symbol.

Формули і рівняння у звіті (за винятком наведених у додатках) слід нумерувати порядковою нумерацією в межах розділу.

Номер формули або рівняння складається з номера розділу і порядкового номера формули або рівняння, відокремлених крапкою, наприклад, формула (1.3) – третя формула першого розділу.

Номер формули або рівняння зазначають на рівні формули або рівняння в дужках у крайньому положенні на рядку.

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів, що входять до формули чи рівняння, слід наводити безпосередньо під формулою у тій послідовності, в якій вони наведені у формулі чи рівнянні.

Пояснення значення кожного символу і числового коефіцієнта слід давати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають з абзацу словом «де» без двокрапки. Переносити формули чи рівняння на наступний рядок допускається тільки на знаках виконуваних операцій, повторюючи знак операції на початку наступного рядка. Коли переносять формули чи рівняння на знаку операції

множення, застосовують знак «×».

Формули, що йдуть одна за одною і не розділені текстом, відокремлюють комою.

5.9 Посилання

Посилання в тексті письмової роботи на літературу слід зазначати порядковим номером за списком посилань, виокремленим двома квадратними дужками, наприклад «у роботах [3–5]».

У разі посилання на розділи, підрозділи, пункти, підпункти, рисунки, таблиці, формули, рівняння, додатки зазначають їх номери.

Під час посилання слід писати:

- «у розділі 4»;
- «дивись 2.1»;
- «відповідно до 2.2»;
- «на рисунку 1.3»;
- «у таблиці 3.2»;
- «за формулою (3.2)»;
- «у рівняннях (1.3)–(1.5)»;
- «у додатку Б».

5.10 Оформлення додатків

Додатки слід оформляти як продовження роботи на її наступних сторінках, розташовуючи додатки в порядку появи посилань на них у тексті.

Кожний додаток має починатися з нової сторінки. Додаток мусить мати заголовок, надрукований вгорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої повинно бути надруковано слово «Додаток _____» і велика літера, що позначає додаток.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки,

за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, додаток А.

Один додаток позначається як додаток А.

Додатки мусять мати спільну з рештою сторінок звіту наскрізну нумерацію.

Рисунки, таблиці, формули та рівняння, що є у тексті додатка, слід нумерувати в межах кожного додатка так: рисунок Г.3 – третій рисунок додатка Г; таблиця А.2 – друга таблиця додатка А; формула (А.1) – перша формула додатка А. Якщо в додатку один рисунок, одна таблиця, одна формула, одне рівняння, їх нумерують так рисунок А.1; таблиця А.1; формула (В.1). У посиланнях у тексті додатка на рисунки, таблиці, формули, рівняння рекомендується писати так: «.. на рисунку А.2..»; «.. на рисунку А.1..», якщо рисунок єдиний у додатку А; «.. у таблиці Б.3..»; «.. за формулою (В.1)..»; «.. у рівнянні (Г.2)..». Джерела, що цитуються тільки у додатках, мають розглядатися незалежно від тих, які цитують в основній частині звіту, і мають бути перелічені наприкінці кожного додатка в списку посилань.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Переддипломна практика : метод. вказівки для студентів освітнього рівня «магістр» спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. М. А. Кухар. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. – 34 с.

2. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення [Електрон. ресурс] : Державний стандарт України від 01.07.2017 № 3008-2015. – Електрон. текст. дані. – Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 26 с. – Режим доступу : https://science.kname.edu.ua/images/dok/derzhstandart_3008_2015.pdf, вільний (дата звернення : 16.01.2023). – Назва з екрана.

3. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання [Електрон. ресурс] : Державний стандарт України від 01.07.2016 № 8302:2015. – Електрон. текст. дані. – Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с. – Режим доступу : https://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/06_21_posylannia/dstu_8302.pdf, вільний (дата звернення : 16.01.2023). – Назва з екрана.

4. Навчально-методична діяльність. Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» [Електрон. ресурс] : сайт. – Електрон. дані – Оновлюється постійно. – Режим доступу : <https://rv.uu.edu.ua/metodychni-rekomendatsiyi/>, вільний, вільний (дата звернення : 16.01.2023). – Назва з екрана.

5. Посохова І. С. Педагогіка вищої школи : роб. зош. / І. С. Посохова. – Харків : Українська інженерно-педагогічна академія, 2011. – 67 с.

6. Переддипломна практика : метод. вказівки для здобувачів третього освітньо-наукового рівня підготовки доктора філософії (Phd) спеціальностей 281 – Публічне управління та адміністрування, 193 – Геодезія та землеустрій / уклад. В. Б. Кочкодан. – Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», 2020. – 16 с.

7. Жук Л. В. Наукові дослідження у вищих навчальних закладах : сутність, значення та перспективи / Л. В. Жук ; Науково-дослідна частина. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2017 – С. 528–533.

ДОДАТОК А

Форма щоденника практики

Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова

ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ

_____ (вид і назва практики)

здобувача _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

Інститут, факультет, відділення _____

Кафедра: земельного адміністрування та геоінформаційних систем

освітньо-кваліфікаційний рівень PhD

спеціальність 193 – Геодезія та землеустрій

 курс, група _____

Здобувач _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

прибув на підприємство, організацію, установу

Печатка
підприємства, організації, установи «__» _____ 20__ року

(підпис) (посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Вибув з підприємства, організації, установи

Печатка
Підприємства, організації, установи «__» _____ 20__ року

(підпис) (посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Відгук осіб, які перевіряли проходження практики

**Висновок керівника практики від вищого навчального закладу
про проходження практики**

Дата складання заліку « ____ » _____ 20__ року

Оцінка:

за національною шкалою _____
(словами)

кількість балів _____
(цифрами і словами)

за шкалою ECTS _____

Керівник практики від вищого навчального закладу

(підпис) (прізвище та ініціали)

Календарний графік проходження практики

№ з/п	Назви робіт	Тижні проходження практики						Відмітки про виконання
		1	2	3	4	5	6	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1								
2								
3								
4								
5								
6								
7								
8								
9								
10								
11								
12								
13								
14								
15								
16								
17								
18								
19								

Керівники практики:

від вищого навчального закладу _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

від підприємства, організації, установи _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Електронне навчальне видання

Методичні рекомендації
з навчальної дисципліни

«НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА»

(для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання зі спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій)

Укладачі: **КУХАР** Максим Анатолійович,
МЕТЕШКІН Костянтин Олександрович

Відповідальний за випуск *К. А. Мамонов*
За авторською редакцією
Комп'ютерне верстання *М. А. Кухар*

План 2022, поз. 492М

Підп. до друку 06.06.2023. Формат 60 × 84/16.
Ум. друк. арк. 4,3

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: office@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.